

TRĂSĂTURI SPECIFICE ALE FLEXIUNII SUBSTANTIVULUI ȘI ALE DETERMINĂRII ÎN GRAIURILE BAIEȘILOR DIN CROAȚIA

SPECIFIC FEATURES OF NOUN INFLECTION AND DETERMINATION
IN DACO-ROMANIAN VARIETIES SPOKEN BY
BAYASH ROMA IN CROATIA

(Abstract)

Unlike other groups of Roma, the mother tongue of the Bayash Roma is (Daco)Romanian. It is estimated that the number of the Bayash Roma in Croatia exceeds ten thousand people, representing at least half of Croatia's Roma minority. Our previous research has shown that they can be divided into three sub-groups, depending on the variety they speak. These varieties of Daco-Romanian spoken by the Bayash Roma were named Baranya Muntenian, Ludari Muntenian and Transylvanian, taking into consideration linguistic and dialectological factors, as well as sociolinguistic and geographical ones. Our paper will show some specific features of the noun inflection of these three varieties. The Transylvanian variety typically expresses the genitive-dative case through a proclitic element, whereas the indefinite article appears only in nominative and accusative forms. A special role in the noun determination is played by the postponed demonstrative adjective that usually forms an accentual unity with the noun. The Baranya Muntenian variety expresses cases in a similar way as the Transylvanian variety, whereas the postponed demonstrative article hasn't shown such frequency of use. Unlike the other two varieties, the Ludari Muntenian expresses the genitive-dative case usually through a proclitic and an enclitic element at the same time. The postponed demonstrative adjective is also used frequently. As for the vocative case, all three varieties of Bayash dialects use either special forms (less frequently), or forms identical to the nominative case. This paper will illustrate the mentioned characteristics on relevant examples from our corpus.

Cuvinte-cheie: romi băieși, Croația, dacoromână, dialectologie, flexiunea substantivului, determinarea.

Key words: Bayash (Boyash) Roma, Croatia, Daco-Romanian, dialectology, noun inflection, determination.

1. Băieșii din Croația

Spre deosebire de alte grupuri de romi din Croația, limba maternă a romilor băieși este (daco)româna. Cu toate că la ultimul recensământ al populației din

2011 s-a înregistrat un număr de 16.975 de romi¹, se estimează că în Croația numai numărul romilor băieși depășește zece mii de persoane, ei reprezentând cel puțin jumătate (dacă nu chiar mai mult) din minoritatea națională romă. Cercetările noastre anterioare au arătat că ei pot fi împărțiți în trei subgrupuri, principalul criteriu fiind acela al graiurilor pe care le vorbesc. Cele trei variante ale dacoromânei vorbite de romii băieși le-am numit graiurile *muntean din Baranja*, *muntean ludăresc* și *ardelean*, ținând cont de factori lingvistici / dialectologici, sociolingvistici și geografici. Cel mai mare număr de vorbitori ai graiului ardelean se află în județele din nord-vestul Croației (în județul Međimurje, județul Koprivnica-Križevci și județul Varaždin), dar și în câteva localități din județul Osijek-Baranja în estul Croației și în Croația centrală (județul Sisak-Moslavina). Acest grup este probabil și cel mai mare în ceea ce privește numărul de vorbitori din Croația, ținând cont de faptul că doar în județul Međimurje la ultimul recensământ 5.107 persoane s-au declarat ca fiind romi². Vorbitorii graiului muntean din Baranja se află în județul Osijek-Baranja, iar vorbitorii graiului muntean ludăresc trăiesc în județele Sisak-Moslavina și Brod-Posavina.

Aceste trei graiuri, în comparație cu limba română standard, prezintă deosebiri atât pe plan fonologic, cât și morfologic, fiind pregnante și fenomene provenite din contactul lingvistic al graiurilor băieșilor cu limba croată. În lucrarea de față prezentăm anumite trăsături specifice ale flexiunii substantivului în aceste trei graiuri, ilustrate prin exemple provenite din corpusul lingvistic propriu alcătuit pe teren, luând în considerație și numărul redus de publicații în graiurile băieșilor care ne-au fost accesibile. În prezenta lucrare, ca și în lucrările noastre anterioare, utilizăm sistemul de transcriere fonologică care se bazează în mare parte pe grafia croată (similar celui folosit de băieși înșiși), dar ține cont în parte și de sistemul românesc tradițional.

2. Articolul nehotărât

2.1. Graiul ardelean

Spre deosebire de sursa care se ocupă de graiurile băieșilor din Ungaria³, dar și spre deosebire de româna standard, în corpusul graiului ardelean nu am constatat utilizarea articolului nehotărât la plural. Doar în cazul unui singur informator (este vorba de un informator care avea contacte cu vorbitori de limbă română standard și care de altfel este interesat de propria limbă), am înregistrat forma *njeskāj* pentru articolul nehotărât la plural și presupunem că la acest vorbitor este fie o formă învățată, fie un arhaism păstrat în mod izolat. În afară de aceasta, în corpusul nostru nu am înregistrat forme speciale ale acestui articol pentru genitiv-dativ (G-D). Inventarul formelor articolului nehotărât în graiul ardelean este prezentat în tabelul următor:

¹ Vezi www.dsz.hr.

² În județul Međimurje practic nu există alte grupuri de romi decât băieși.

³ Cf. Orsós (2002), în mai multe locuri se folosește forma *nyészkáj*.

caz	masculin și neutru, singular	feminin, singular
N-A	un (unu, um)	una (u (o), un, um)

Tabelul 1 – Formele articolului nehotărât în graiul ardelean

La genul masculin apare articolul nehotărât cu formele *un* (cu varianta *um*) și *unu*, și aceasta numai la singular, nominativ-acuzativ (N-A), de ex.: *pîntru un logoped* 'pentru un logoped', *Uite [...] unu kupil, balavac* 'uite [...] un copil, un mucos', *mulci še am trikut pã un bjaș* 'am trecut prin multe pe(ntru) un băiaș'.

La genul neutru, așa cum este de așteptat, formele articolului nehotărât coincid cu formele genului masculin, de ex.: *Ișćenj unu kvart* 'suntem un cartier', *ka domaće zadaće avenj unu program kit sã fãšenj* 'ca temă avem sã facem un program'.

În cazul articolului nehotărât pentru genul feminin întâlnim o eterogenitate destul de mare a formelor: *una, u (o), un, um*, de ex.: *daka ac' azît dã una grupã* 'dacã ați auzit de un grup/o trupã', *sã mergã la un firmã* 'sã meargã la o firmã', *maj řj u kumpanje řm Sisak* 'mai e o kumpanje [așezare romã] în Sisak', *pa o vakã u dat-i lapci* 'și o vacã i-a dat lapte'.

2.2. Graiul muntean din Baranja

În graiul muntean din Baranja, în mod asemănător cu graiul ardelean, am constatat forme ale articolului nehotărât doar pentru singular și de asemenea în corpusul analizat nu am identificat nici forme speciale pentru G-D. Se observă o eterogenitate relativ mare a formelor:

caz	masculin și neutru, singular	feminin, singular
N-A	un (unu, um)	una (o, un)

Tabelul 2 – Formele articolului nehotărât în graiul muntean din Baranja

La genul masculin și neutru, articolul nehotărât apare cu formele *un* (cu varianta *um*) și *unu*, de ex.: *un kupil* 'un copil', *unu kınje* 'un câine', *A fost un cıgan ři o cıgankã*. 'Au fost un soț/rom și o soție / romã', *trãbuje un okvir*, *unu dã zakon* 'trebuie un cadru, unul de lege'.

Articolul nehotărât la genul feminin este exprimat prin următoarele forme: *una, o* și *un*, de ex.: *una kușarã* 'un coș', *sastãlnim un datã pã lunã* '(ne) întâlnim o datã pe lunã', *řř maj o datã* 'și încã o datã'.

2.3. Graiul muntean ludăresc

Spre deosebire de celelalte două graiuri, am constatat folosirea articolului nehotărât la G-D, fără a fi însă vorba de forme sintetice, ca în româna standard

(*unui, unei*), ci de forme analitice (*lu un, lu um*). Nu am înregistrat forme speciale pentru plural care să fie asemănătoare cu cele din româna standard.

caz	masculin și neutru, singular	feminin, singular
N-A	un (um)	um (una)
G-D	(a) lu un	(a) lu um

Tabelul 3 – Formele articolului nehotărât în graiul muntean ludăresc

În acest grai apar elementele *něki, něka*, împrumutate din croată, care în multe cazuri preiau rolul articolului nehotărât la plural din româna standard. Dat fiind că în croată acest element este un pronume nehotărât, prin semnificația sa ar trebui să fie apropiat categoriei articolului nehotărât. Putem presupune că această influență a limbii majorității se datorează, printre altele, și faptului că folosirea formei *niște*¹ (sau a unei forme asemănătoare) ar putea intra în conflict cu *ništa* 'nimic', adverb/pronume croat, similar din punct de vedere fonetic și a cărui semnificație este practic contrară semnificației articolului nehotărât. În acest grai am înregistrat folosirea unor astfel de elemente împrumutate și în situații în care de obicei ar trebui să apară articolul nehotărât la singular.

La genurile masculin și neutru, articolul nehotărât apare cu formele *un* (cu realizarea *um*) la singular, N-A, de ex. *și un kal* 'și un cal', *nu știu baș točno um broj* 'nu știu chiar exact un număr'. La G-D singular masculin, articolul nehotărât are forma *(a) lu un*, însă trebuie subliniat faptul că această formă nu am găsit-o în corpus, ci am obținut-o prin întrebarea directă adresată informatorului (ceea ce, considerăm noi, ilustrează frecvența utilizării sale), de ex. *a lu un kopil* '(a) unui copil'. Pentru genul neutru nu am identificat forme de G-D. Elementul împrumutat menționat *něki* îl ilustrăm prin exemplul *A avut jej něki papir* 'Au avut ei o hârtie'.

Articolul nehotărât la genul feminin este exprimat prin forma *um* (și eventual *un*), de ex. *știu um povestě* 'știu o poveste', *Irea um carică* 'a fost o împărăteasă', în timp ce pentru unele exemple pe care le-am identificat în corpus, care au forma *una* este incert dacă este vorba de articol nehotărât sau de adjectiv nehotărât. Și în cazul substantivelor de genul feminin au fost identificate numeroase exemple de folosire a elementelor *něka / něki* la singular, de ex.: *s-a zaposlit în něka firmă* 's-a angajat la o firmă', *n-avem něka prostorije* 'nu avem un spațiu'. La fel ca și în cazul genului masculin, și pentru genul feminin am obținut forma de G-D prin întrebare directă: *kasă a lu um fată bună* 'casa unei fete bune'.

⁴ *Niște* apare și în graiurile muntenești din România, cf. Tratat de dialectologie românească.

La plural, rolul elementului împrumutat *něki* poate fi ilustrat prin următoarele exemple: *dă la proračunu a lu državej sã ja něki banj* 'de la bugetul statului sã ia niște bani', *a făkut něki kãš^{si}*, *barakicⁱ d-alea* 'a făcut niște case, barăci d-alea', *něki predměturⁱ sã invace* 'sã învețe la niște materii'.

3. Articolul hotărât

3.1. Graiul ardelean

Spre deosebire de articolul nehotărât, pentru articolul hotărât am constatat în graiul ardelean forme speciale pentru N-A și G-D, atât singular, cât și plural, genurile masculin, feminin și neutru. La fel ca și în româna standard, formele genului neutru sunt ambigene. Sub formă de tabel, formele articolului hotărât le putem prezenta astfel:

caz	masculin și neutru, sg.	masculin, pl.	feminin, sg.	feminin și neutru, pl.
N-A	-u, (-lje/-lji/-lje; -a)	-i (-lje/-lji/-lje)	-a	-lje/-lji/-lje
G-D	(a) lu, (+-luj; -lje/-lji/-lje)	(a) lu (+ -lor)	(a) lu (+ -i/ę)	a lu (+ -lor)

Tabelul 4 – Formele articolului hotărât în graiul ardelean

În graiul ardelean, forma cea mai frecventă a articolului hotărât pentru substantivele de genul masculin la N-A singular este *-u*, de ex. *bãrbatu întrebã* 'soțul întreba', iar la unele substantive (așa cum este *fracë/fraci*) forma acestui articol este *-lji* (sau *-lje*), de ex. *šĩ fracilji mjuv* 'și fratele meu'. Un număr foarte mic de substantive masculine au forma *-a* (*tatã*), de ex. *Tata mjuv* 'tatăl meu'. La plural N-A, la cele mai multe substantive masculine forma articolului hotărât este *-i*, de ex. *U lukrat ku zãdari* 'a lucrat cu zidarii', fiind înregistrate și formele *-lje* (*-lje*), a căror apariție o putem explica prin folosirea desinenței de plural *-urⁱ* (de ex. în cazul formei *taturlje*).

La substantivele de gen neutru la N-A singular, cel mai adesea forma articolului hotărât este encliticul *-u*, de ex. *njamu iščenj* 'suntem neam'. Ca și la substantivele de genul masculin, există un anumit număr de substantive unde forma articolului hotărât este *-lje*, de ex. *sînželje* 'sângele', *Nji bavulenj ku feřelje* 'ne ocupăm cu fierul'. La N-A plural, substantivele de genul neutru au articolul enclitic *-lje* (pe lângă eventualele variante fonologice *-lji*, *-lje*), de ex. *lji aduk nalazurłji* 'le aduc analizele', *aparaturłje bunj* 'aparatele bune', *pã vikendilje* 'în week-end-uri'.

La G-D singular al substantivelor de genul masculin apare o dublă situație. La G-D articolul hotărât este cel mai frecvent procliticul *(a) lu*, care în corpusul nostru se regăsește cel mai adesea singular cu substantivul fără articol

enclitic, de ex. *susedu a lu susjed* 'vecinul vecinului', *i dov lu om* 'îi dau omului', *jel zîsi lu učitelj* 'el zice învățătorului', precum și uneori împreună cu encliticul *-luj*, de ex. *tatā-su a lu bărbatuluj* 'tatăl soțului', *veriga a lu česaruluj* 'inelul împăratului' sau chiar cu articolul enclitic pentru N-A, de ex. *sluga a lu čisaru* 'sluga împăratului', *ku tatā-su (a) lu kupilu* 'cu tatăl copilului'. În afară de situația menționată a „dublului articol”, așadar și encliticul, și procliticul împreună, G-D s-a realizat într-un anumit număr de cazuri doar ca encliticul *-luj*, de ex. *ji luví šurikuluj (kōdā)* 'îi lovi șoarecelui (coada)', *îm razredu omuluj* 'în clasa ne-romului'. La plural, modalitatea de exprimare a cazurilor G-D este, de asemenea, complexă. Pe lângă forma enclitică *-lor*, de ex. *kumpără kupijilor še trăbuje* 'cumpără copiilor ce trebuie', apare și procliticul *(a) lu*, urmat de substantiv cu encliticul *-i*, de ex. *să-i đę lu kupiji* 'să le dea copiilor' sau fără acesta, de ex. *lj-u dat lu kupij a lji* 'le-a dat copiilor lor'. Spre deosebire de G-D singular, nu am înregistrat forma de G-D „dublu“ (*a lu + lor*), dar se poate presupune că există și astfel de realizări.

G-D substantivelor de genul neutru se poate exprima probabil în mai multe moduri, însă nu am înregistrat forme de G-D nici la singular, nici la plural. Această situație este asemănătoare cu istroromâna, unde forma de G-D se întâlnește rar la substantivele neutre⁵.

Pentru substantivele de genul feminin, forma articolului hotărât la N-A singular este encliticul *-a*, de ex. *am fost ku udruga* 'am fost cu uniunea', *ku iškola* 'cu școala'. La plural, formele se realizează prin encliticul *-lje*, respectiv prin variantele sale fonologice *-lji* și *-lje*, de ex.: *ševá ka vorbilje* 'ceva ca vorbele', *ku fećilje* 'cu fetele', *hešće surorilji melji* 'aceste surori ale mele'.

În exprimarea G-D singular s-a dovedit că în cazul substantivelor de gen feminin în graiul ardelean apar următoarele posibilități: procliticul *(a) lu*, după care poate urma un substantiv fără articol enclitic, de ex. *njiš lu bakā* 'nici bunicii', *a lu liscā* 'vulpei', cu encliticul *-a*, de ex. *njiš lu mama* 'nici mamei', *pogotovo lu teta* 'mai ales mătușii', sau encliticul *-i* (sau variația *-e*), de ex. *a lu mamī mamā* 'mama mamei', *a lu Ljubi* 'Ljubei [nume propriu]', *am spus ju lu mamī* 'i-am spus eu mamei'. În afară de cele menționate, este posibilă realizarea substantivului doar cu encliticul *-i* (*-e*), de ex. *Undī-j veriga cinganši* 'unde-i inelul soției', *česārici u furat* 'împărătesei i-a furat'. În ceea ce privește G-D plural, substantivele de genul feminin exprimă relațiile cazuale în mai multe moduri, la fel ca la singular: prin articolul proclitic *(a) lu* după care poate urma substantivul cu encliticul *-lji* (sau varianta *-lje*), de ex. *a lu ortašilje* '(a) prietenelor', *a lu fećilji* '(a) fetelor', sau encliticul *-lor*, de ex. *a lu fećilor* '(a) fetelor'. În afară de cele menționate, este posibilă realizarea G-D doar cu encliticul *-lor*, de ex. *fećilor* 'fetelor'.

⁵ Cf. A. Kovačec: Istrorumunjski rječnik, 276.

3.2. Graiul muntean din Baranja

La fel ca și în cazul graiului ardelean și spre deosebire de articolul nehotărât, articolul hotărât are forme speciale pentru N-A și G-D, atât pentru singular, cât și pentru plural masculin, feminin și neutru. Sub formă de tabel, formele articolului hotărât din acest grai pot fi prezentate astfel:

caz	masculin		feminin	
	singular	plural	singular	plural
N-A	-u, (-li, -a)	-i (-li/-le)	-a (-li/-le)	-li/-le
G-D	(a) lu, (+ -luj)	(a) lu, (+ -lor)	(a) lu, (+ -i/-j)	(a) lu, (+ -lor)

Tabelul 5 - Formele articolului hotărât în graiul muntean din Baranja

În graiul muntean din Baranja, cea mai frecventă formă a articolului hotărât pentru substantivele masculine la N-A singular este encliticul *-u*, de ex. *anu nou* 'anul nou', *Braticu meu* 'verișorul meu', dar unele substantive (precum *frate*) prezintă forma *-li* a acestui articol, de ex. *freatili / fratili* 'fratele', în timp ce două substantive de genul masculin din corpusul nostru au forma *-a* (de ex. *tata*). La plural N-A, la cele mai multe substantive masculine forma articolului hotărât este *-i*, de ex. *Kupiji făloși să žokă* 'copiii bucuroși se joacă', în timp ce la un anumit număr de substantive a fost înregistrată forma *-li*, apariție pe care o putem explica prin folosirea desinenței de plural *-ur^d*, analog apariției în graiul ardelean: *tocⁱ kumširili luj* 'toți vecinii lui', *lupurli* 'lupii'.

La G-D singular al substantivelor de genul masculin apar forme asemănătoare ca și în graiul ardelean. Astfel, *lu* proclitic se regăsește uneori alături de articolul enclitic *-luj* pentru G-D, de ex. *a lu omuluj* 'a omului / a ne-romului' sau de articolul enclitic pentru N-A, *Oj da lu fãrtaku bombonă* 'voi da prietenului o bomboană', *a lu moșu meu* '(a) moșului meu'. Este posibilă și realizarea fără enclitic, de ex. *A lu un^ki meu cîgankă*. 'Nevasta unchiului meu.'. Spre deosebire de graiul ardelean, nu am identificat niciun caz în care G-D este exprimat doar prin forma enclitică *-luj*. La plural, în corpusul nostru G-D se exprimă prin procliticul *(a) lu* (într-o variantă și forma *ale*) împreună cu forma enclitică *-lor*, de ex. *spune a lu kopilașilor* 'spune copiilor', *mulcămesk al tocⁱ kare ațute ale ciganjilor* 'mulțumesc tuturor care îi ajută pe romi', înregistrând totodată și o formă unde apare doar articolul enclitic, de ex. *Dă zîua dă băjașilor* 'de ziua romilor'.

Substantivele de genul neutru la N-A singular cel mai adesea au ca formă a articolului hotărât encliticul *-u*, de ex. *kînd ratu a fost* 'când a fost războiul'. Ca și în cazul substantivelor masculine, există un anumit număr de substantive a căror formă a articolului hotărât este *-li (-le)* (de ex. *spatili / spatele*). La N-A plural, substantivele de genul neutru au articolul enclitic *-li (-le)*, de ex. *Nu punjea piçorili pã masă*. 'Nu pune picioarele pe masă.', *piçorile* 'picioarele'.

Numai într-un singur caz am constatat G-D substantivelor de genul neutru, și anume doar la plural - *în lokurlilor* 'în locurile', ceea ce este în conformitate cu cele menționate la aceeași categorie din graiul ardelean.

La N-A singular al substantivelor de genul feminin forma este encliticul -*a*, de ex. *apa mare*. La N-A plural formele se exprimă prin encliticul -*li*, respectiv prin varianta sa -*le*, de ex. *aștea-s fețili luj* 'astea-s fetele lui', *băteam ku stiklărli* 'băteam cu sticlele'.

G-D singular la substantivele de genul feminin se exprimă prin procliticul (*a*) *lu*, după care urmează substantivul cu encliticul -*i* (respectiv -*j*) *a lu mumi freate* 'al mamei frate', *a lu ciganči* 'a soției'; *Să fi fost a mămej mej* 'să fi fost a mamei mele', *a lu niveastej* 'a nevastei', dar este posibil și să existe enclitica -*a*, de ex. *Jel zîče a lu mujerea* 'el zice muierii'. În corpus nu am găsit forme doar cu encliticul -*i*, fără proclitic. G-D plural se realizează în corpusul nostru ca și la singular, prin procliticul (*a*) *lu*, după care urmează substantivul cu encliticul -*lor*. Având în vedere faptul că am înregistrat doar forma *a lu fețelor* '(a) fetelor', iar confirmarea am obținut-o prin întrebarea directă ulterioară, lăsăm posibilitatea ca G-D să fie exprimat și prin altfel de forme.

3.3. Graiul muntean ludăresc

Ca și în cazul celorlalte două graiuri, pentru articolul hotărât am constatat forme speciale de N-A și G-D atât la singular, cât și la plural masculin, feminin și neutru. În tabelul de mai jos prezentăm schematic formele articolului hotărât din acest grai:

caz	masculin și neutru	masculin	feminin	feminin și neutru
	singular	plural	singular	plural
N-A	-u, (-lě/-lje, -a)	-i (-lě/-lje)	-a	-lě/-lje (-i)
G-D	(a) lu, (+-luj)	(a) lu +(-lor)/(-i)	(a) lu +(-ej, -ăj)/(-i)	a lu + (-lor)

Tabelul 6 – Formele articolului hotărât în graiul muntean ludăresc

În graiul muntean ludăresc, forma cea mai frecventă a articolului hotărât pentru substantive masculine la N-A singular este encliticul -*u*, de ex. *am băjatu în skolă* 'am băiatul la școală'. La unele substantive, ca de ex. *frate*, acest articol are forma -*lě* (respectiv -*lje*), iar la un substantiv din corpusul nostru (*tată*) articolul are forma -*a*. La plural N-A, la cele mai multe substantive de genul masculin articolul hotărât are forma -*i*, de ex. *kă tocⁱ rumuni ili romi în Hrvátska* 'ca toți românii sau romii din Croația'. În cazul unui anumit număr de substantive a fost înregistrată forma -*lě⁶* (-*lje*), apariție pe care o putem

⁶ Vocala *ě* în poziție accentuată diftonghează în [je], iar în poziție neaccentuată se realizează ca ușor palatalizată.

explica prin folosirea desinenței de plural *-urⁱ*, situație înregistrată și în celelalte două graiuri, de ex. *kare vladăește ku romurilje* 'care stăpânește peste romi'.

La G-D singular la substantivele de genul masculin am constatat câteva moduri de exprimare: procliticul (*a*) *lu* însoțit uneori de articolul enclitic pentru G-D *-luj*, de ex. *vladavina a lu caruluj* 'împărăția împăratului', *A lu omuluj kasă* 'casa omului' sau de articolul enclitic pentru N-A, de ex. *a lu omu* 'a omului'. Nu am găsit niciun caz în care G-D să fie exprimat doar prin forma enclitică *-luj*. La plural G-D am constatat exprimarea prin procliticul (*a*) *lu* împreună cu encliticul *-lor*, de ex. *dijalektu vorbim a lu rumunilor* 'vorbim dialectul românilor', sau cu forma enclitică de N-A, *-i*, *a dat lu tocⁱ ciganji* 'a dat tuturor romilor'.

Substantivele de genul neutru la N-A singular au cel mai adesea forma articolului hotărât *-u*, de ex. *se bavește ku fjeru* 'se ocupă cu fierul'. Ca și la substantivele de gen masculin, există un anumit număr de substantive la care articolul hotărât are forma *-lji (-lě)* (de ex. *ljamlji* 'lemne'). La N-A plural, substantivele de genul neutru au articolul enclitic *-lje (-lě)*, de ex. *ku tîmbiljilje* 'cu hainele', *n-aj pãrdut pičoarilě* 'nu ai pierdut picioarele'.

Am găsit mai multe exemple de G-D la substantivele de genul neutru, de ex. cu procliticul *lu - pã područja lu Sisakuluj* 'în regiunea Sisakului', cu procliticul *a lu* și cu *-luj* postpus - *Noj ištēm predgrađe a lu tîrguluj* 'Noi suntem suburbia orașului', precum și cu procliticul *a* și cu *-luj* postpus, *područja a Sisakuluj* 'regiunea Sisakului'. Cu toate că nu am găsit forme de plural, analog unor forme de genul masculin care au o desinență tipică genului neutru (de ex. *a lu romurilor*), în conformitate cu frecvența mai mare a G-D singular genul neutru decât în celelalte două graiuri, se poate presupune că există și forme de G-D la plural.

Forma articolului hotărât pentru substantivele de genul feminin la N-A singular este encliticul *-a*, de ex. *ljimba noastră, ljimba lu država-sta* 'limba noastră, limba statului (astăia)'. La N-A plural substantivele de genul feminin din acest grai primesc articolul *-lě/-lje* (pe lângă varianta *-lji*), de ex. *Nuntilje samo se já* '(la) nunțile se iau doar', *ni dă besplatno knjigilji* 'ne dă gratuit cărțile', fiind înregistrată și forma *-i* pentru substantivul *familije* 'familie', (*familiji*), ceea ce este identic cu realizarea din româna standard.

G-D singular al substantivelor de genul feminin din corpusul nostru se exprimă prin elementele proclitice *a lu* sau doar *lu*, urmat de substantiv cu *-i* postpus (respectiv *-j*, atașat la forma de plural) - *mama a lu mumi* 'mama mamei', *pã područje a lu županijej* 'pe teritoriul județului' sau cu forma *-a*, care este identică cu forma de N-A singular (*kriza-sta lu država* 'criza (asta) a statului'). În corpusul analizat nu am identificat nicio formă care să fie doar cu encliticul *-i*, dar am înregistrat una doar cu articolul genitival și encliticul *-i (-j)*: *dîn kraju a Bosnej* 'din regiunea Bosniei'. La G-D plural am constatat că substantivele de genul feminin exprimă relațiile cazuale prin articolul proclitic (*a*) *lu* urmat de substantivul cu encliticul *-lor* de ex. *a lu featelor*

buně '(a) fetelor bune' sau cu forma de N-A singular (cu sau fără articol) *kînd nu dă lu manjine* 'când nu dă minorităților', *kăšilje a lu bune feate* 'casele fetelor bune'.

4. Adjectivul demonstrativ de apropiere postpus

4.1. Graiul ardelean

În cercetarea noastră am observat o frecvență mare a adjectivului demonstrativ postpus, iar în anumite situații putem trage concluzia că un astfel de adjectiv demonstrativ postpus care s-a unit cu substantivul și care formează cu acesta o unitate accentuală are un rol pregnant de determinant. În legătură cu această categorie gramaticală, în publicația sa referitoare la graiurile băieșilor din Ungaria A. Orsós consideră că o astfel de parte de vorbire este un articol hotărât care diferențiază gradele de depărtare⁷.

Formele pe care le-am identificat în corpus (vezi tabelul 7) se atașează în principiu la substantivul articulat hotărât, deși pentru genul feminin am identificat și forme care se adaugă la *-ă*, deci la forma nehotărâtă, precum și forme de genul masculin plural care se atașează la substantive fără articol enclitic. Așa cum se va vedea din exemple, nu este întotdeauna posibilă traducerea unor astfel de forme prin adjective demonstrative.

caz	masculin		feminin	
	singular	plural	singular	plural
N-A	-sta	-eșće	-sta	-eșće
G-D	(a) lu + -sta	(a) lu + -eșće (-ișće)	(a) lu + -sta	*(a) lu + -eșće (-ișće)

Tabelul 7 – Formele adjectivului demonstrativ de apropiere postpus în graiul ardelean

Spre deosebire de sursa menționată⁸, în cercetarea noastră nu am găsit în niciun loc forme speciale de G-D singular și plural la toate cele trei genuri care să fie similare formelor care apar în română (*ăstuia*, *ăstora*, *ăsteia*, *ăstora*) sau care să fie relativ asemănătoare cu formele enclitice ale articolului hotărât.

La substantivele de genul masculin, N-A singular, forma acestui adjectiv, *-sta*, se atașează la substantivul articulat hotărât, de ex.: *Više puta mă duk ku kupilu-sta im Zagreb*. 'De mai multe ori mă duc cu copilul ăsta la Zagreb', *kum u făkut šî pomagaću-sta še-j eiš* 'cum a făcut și asistentul (ăsta) care-i aici'. La N-A plural, forma acestui adjectiv, *-eșće*, (de ex. *Ju aš faše ku bājaši-*

⁷ Cf. A. Orsós, 174.

⁸ Cf. publicația menționată anterior a A. Orsós.

ęšće 'eu aş face cu băieşii ăştia') se ataşează fie la formele articolului hotărât la N-A genul masculin, fie doar la forma de plural fără articol, iar într-un anumit număr de cazuri am înregistrat forma *-işće*: de ex. *pă minj mulcⁱ mă mrzălęşci, dîn predstavniş-işće* 'pe mine mulţi mă urăsc, din reprezentanţii ăştia'.

La G-D singular forma înregistrată *-sta* se ataşează la articolul hotărât *-u*, acestea fiind precedate de procliticul (*a*) *lu*. Exemplele le-am obţinut prin întrebare directă: *Masa lu omu-sta* 'masa omului ăstuia', *şinji u furat a lu fişoru-sta mîndru măru-sta* 'cine a furat băiatului ăstuia frumos măru ăsta'. G-D plural, potrivit corpusului nostru, se exprimă prin ataşarea lui *-ęšće* (respectiv *-işće*) la forma de plural a substantivului (care poate sau nu să aibă articol hotărât), fiind precedate de procliticul (*a*) *lu*: *şinji u furat lu fişor-ęšće mîndri* 'cine a furat băieţilor ăstora frumoşi', *măşilje ęšće a lu ęminj-ęšće* 'mesele astea ale oamenilor [ne-romilor] ăstora', *u ęot a lu tînjir-işće fişorⁱ* 'le-a luat tinerilor băieţi (ăstora)'.

La substantivele de genul neutru la N-A singular am înregistrat forma *-sta*, ataşată la forma articulată hotărât, dar şi nearticulată, de ex. *Nu-j baş mîndru kustu-sta* 'Nu-i chiar frumoasă viaţa asta'. La N-A plural *-ęšće* se adaugă după articolul hotărât la N-A genul neutru, iar în unele cazuri am înregistrat contopirea cu elementul precedent: *u făkut, pînă opt razredurļj-ęšće* 'a făcut, până (la) opt clase'.

La fel ca şi la declinarea substantivelor cu articol hotărât, nu am constatat nicio formă de G-D pentru aceste adjective la genul neutru, nici la singular, nici la plural.

La substantivele de genul feminin, N-A singular, forma adjectivelor este *-sta*, ataşată la substantivul articulat hotărât, dar şi nearticulat, de ex. *Asta država-sta še faşi, aja nu-j binji*. 'Asta ce face statul ăsta, aia nu-i bine', *I gata dă kumpanje-sta noastră dă Krušanc* 'Şi, gata, de(spre) aşezarea noastră, Kuršanec'. La N-A plural în corpusul nostru *-ęšće* se adaugă după formele articolului hotărât la N-A feminin: *Şefel politikă-j asta pîn iškuljilje-ęšće* 'Ce fel de politică-i asta în şcolile astea'.

La G-D singular, în corpus am înregistrat doar un singur *-sta*, care se ataşează la substantivul cu articolul hotărât *-a*, fiind precedate de procliticul (*a*) *lu*: *lu fata-sta* 'fetei ăsteia'. Pentru plural am înregistrat o singură formă *-ęšće*, adăugată după forma de plural *-lje* a articolului hotărât, alături de procliticul *lu*, obţinut prin întrebare directă: *lu fećilje-ęšće* 'fetelor ăstora'.

4.2. Graiul muntean din Baranja

Având în vedere faptul că în corpusul analizat a fost înregistrată o frecvenţă mai redusă a adjectivului demonstrativ postpus, presupunem că în graiul muntean din Baranja el nu îndeplineşte un rol atât de important ca în graiul ardelean. Vom menţiona doar schematizat în tabelul următor formele obţinute prin întrebare directă, fiind vizibile oscilaţiile informanţilor noştri în folosirea acestora:

masculin		feminin	
singular	plural	singular	plural
ăsta, asta, (-sta)	ăsta, (-eșe)	asta, (-sta)	aștea

Tabelul 8 – Formele adjectivului demonstrativ de apropiere postpus în graiul muntean din Baranja

4.3. Graiul muntean ludăresc

În cercetarea noastră am observat că frecvența acestui adjectiv demonstrativ este ceva mai redusă decât în graiul ardelean, dar în orice caz mai mare decât în graiul muntean din Baranja. Exemplele identificate ale adjectivului demonstrativ formează și aici destul de des împreună cu substantivul o unitate accentuală. Formele în cauză (vezi tabelul 9) se adaugă în principiu la substantivul articulat hotărât, dar și nehotărât. La fel ca și în cazul graiului ardelean, nu este întotdeauna posibilă traducerea unor astfel de forme prin adjective demonstrative. Unele forme de G-D nu au fost confirmate în corpus, ci au fost obținute prin întrebarea directă a informatorilor.

caz	masculin		feminin	
	singular	plural	singular	plural
N-A	-sta, ăsta	-iștea,ăștea	-sta, asta, ăsta	astea,ăștea
G-D	(a) lu + -sta	(a) lu + -iștea	(a) lu + -sta	(a) lu + -ăștea

Tabelul 9 – Formele adjectivului demonstrativ de apropiere postpus în graiul muntean ludăresc

La N-A genul masculin și neutru am constatat forma adjectivului postpus *-sta*, respectiv *ăsta*: *și ku feru-ăsta* 'și cu fierul ăsta', *piști programu-sta dă romur*^d 'peste programul (ăsta) de romi'. La plural forma postpusă de N-A este *-iștea* (pe lângă varianta *ăștea*), de ex. *flikîji-iștea* 'flăcăiiăștia', *balavaci-iștea* 'mucoșiiăștia'.

Și la genul feminin singular forma de N-A este *-sta* (cu variantele *asta*, *ăsta*, care de obicei nu formează o unitate accentuală cu substantivul), de ex. *și plastikă-sta* 'și plasticul (ăsta)', *droga-sta înkolo* 'drogul ăsta acolo'.

La plural, pentru genul feminin și neutru, am identificat formele *ăștea* și *aștea* care în exemplele noastre nu au alcătuit o unitate accentuală cu substantivul, de ex. *Pămînturlje aștea* 'pământurile astea', *kusaskă o cîră jarbilă aștea* '(să) cosească puțin ierburile astea', *ku recesije-elje aștea a lor* 'cu recesiunile alea astea ale lor'.

Forma de G-D masculin care se formează după schema procliticul (a) *lu* + encliticul *-sta* este singura obținută din corpus, de ex. *asta je a lu omu-sta kasă* 'asta e casa omului ăstuia'. Celelalte forme prezentate în tabel le-am obținut prin întrebare directă.

5. Adjectivul demonstrativ de depărtare postpus

5.1. Graiul ardelean

Asemănător celor menționate în cazul adjectivului demonstrativ de apropiere postpus, în corpusul analizat al graiului ardelean am identificat numeroase exemple de folosire a acestui adjectiv. Un astfel de adjectiv formează, de asemenea, o unitate accentuală cu substantivul și dat fiind numărul mai redus de foneme care alcătuiesc acest adjectiv, care sunt deseori doar un fonem sau o silabă, o astfel de contopire poate fi și mai accentuată decât în cazul adjectivului menționat anterior. Și aici în cazul unor exemple se poate vedea că acest adjectiv nu poate fi întotdeauna tradus cu adjectivul demonstrativ.

caz	masculin		feminin	
	singular	plural	singular	plural
N-A	-la	-e	-e (-eje)	-eje
G-D	(a) lu -la	(a) lu -e	(a) lu -e	a lu -eje

Tabelul 10 – Formele adjectivului demonstrativ de depărtare postpus în graiul ardelean

Așa cum se poate vedea din tabelul de mai sus, asemenea adjectivului postpus de exprimare a apropierei, în cercetarea noastră nu am identificat nici aici forme de G-D singular și plural la toate cele trei genuri, care să fie asemănătoare cu formele care apar în română (*ăluia, ălora, ăleia, ălora*) sau care ar fi relativ asemănătoare cu formele enclitice ale articolului hotărât. Aceasta reprezintă, de asemenea, o diferență față de sursa bibliografică menționată deja⁹.

La substantivele masculine, la N-A singular, forma *-la* a acestui adjectiv este atașată la forma articulată hotărât, de ex.: *Șe poci kupilu-la să șcijă*. 'Ce poate copilul ăla să știe.', *kînd u vinji kupilu-la dîm vrtic* 'când va veni copilul (ăla) de la grădiniță'. La N-A plural, forma adjectivului este *-e*, care în exemplele noastre se adaugă după forma de plural fără articol, înregistrându-se și câteva cazuri unde au loc diferite contopiri cu elementele precedente: *A kupij-e nu șcijă svăti* 'Iar copiii (ăia) nu știu să vorbească', *și pă băjaș-e noștri* 'și pe băieșii (ăia ai) noștri'.

⁹ Cf. publicația menționată anterior a A. Orsós.

La G-D singular a fost înregistrată forma *-la*, care se atașează la substantivul cu articolul hotărât la N-A, o astfel de formă fiind precedată de procliticul (*a*) *lu*: *nu-j dov lu omu-la* 'nu-i dau omului ăluia'. La G-D plural am înregistrat forma *-e*, care se atașează la substantivul cu articolul hotărât la N-A, pe lângă procliticul (*a*) *lu*: *I dov lu fișor-e* 'Le dau băieților ălora'.

Pentru substantivele de genul neutru la N-A singular forma acestui adjectiv este *-la* și este atașată la forma articulată hotărât: *Akú kum ij ši vrtiću-la* 'Acum cum e și grădinița aia.', *Dă păšće nasipu-la?* 'De peste digul (ăla)?'. La N-A plural am înregistrat forma *-elje*, care în corpusul nostru se atașează la forma de plural cu sau fără articol hotărât: *n-am uslovurⁱ, n-am higijenjur-elje* 'n-am condiții, igiena aia', *bađi-lji in prosvjetá, in muzejurje-elje* 'bagă-le în educație, în muzeele alea'. Ca și în cazul altor categorii asemănătoare, în corpus nu am înregistrat nicio formă de G-D, nici la singular, nici la plural.

La substantivele de genul feminin la N-A singular se adaugă forma *-e* atașată la forma articulată hotărât, dar și nearticulată, de ex: *haj sã dãđenj pã fata-e maj bem ij akulo* 'hai s-(o) dăm pe fata aia, mai bine e acolo', *ćam-u akú pã bāšićă-e pã telefon* 'sun-o acum pe soția/roma aia la telefon', *dã majka-me-e isto* 'de mama mea de asemenea'. La N-A plural a fost înregistrată forma *-elje* a adjectivului, care se atașează la formele articolului hotărât la N-A, iar într-un singur caz am înregistrat și forma *-e*: *din gāijnilje-elje* 'din găinile alea', *in sućilje-elje* 'în sutele alea', *še u zis ku vorbe-e* 'ce a zis cu vorbele alea'.

În corpus nu am înregistrat forme de G-D pentru genul feminin, iar cele două exemple pe care le menționăm le-am obținut prin întrebare directă: la singular *-e*, care se atașează la articolul hotărât *-a*, acestea fiind precedate de (*a*) *lu*: (*a*) *lu fata-e* 'fetei ăleia', la plural *-elje*, care se atașează la forma de plural *-lje* a articolului hotărât: (*a*) *lu fećilje-elje* 'fetelor ălora'.

5.2. Graiul muntean din Baranja

Spre deosebire de adjectivul demonstrativ de apropiere, frecvența utilizării formelor postpuse ale adjectivului demonstrativ de depărtare este ceva mai mare în corpusul nostru. În tabel prezentăm și formele enclitice, și formele care se realizează ca niște cuvinte separate, fiind vizibile și oscilații în utilizare.

masculin		feminin	
singular	plural	singular	plural
ăla, -ăla	ăja, aja, -ešća	aja, -e	ăle, ale, ăla, elje

Tabelul 11 – Formele adjectivului demonstrativ de depărtare postpus în graiul muntean din Baranja

Având în vedere numărul limitat de confirmări în corpus, menționăm doar câteva exemple de adjective postpuse: m. sg. *grîv-ăla* 'grăul ăla'; f. sg. *Familija*

ta-e, familia mea-e 'familia mea, familia ta'; f. pl. *și făceam kușările-ăle* 'făceam coșurile alea', *pă kărucilje-ale* 'pe căruțele alea', *două limuzinilje-elje (dă) žok* 'două mașini (alea) de joc'.

5.3. Graiul muntean ludăresc

În graiul muntean ludăresc, folosirea formelor postpuse ale acestui adjectiv este relativ frecventă, dar aceste adjective se realizează și ca niște cuvinte separate. Nu am înregistrat forme de G-D în corpus, dar le-am obținut prin întrebarea directă a informatorilor. În tabel prezentăm toate formele identificate:

caz	masculin		feminin	
	singular	plural	singular	plural
N-A	-la, ăla	eja	-e, aja	-elje, elă
G-D	(a) lu -la	(a) lu -eja	(a) lu -e	a lu -elje

Tabelul 12 – Formele adjectivului demonstrativ de depărtare postpus în graiul muntean ludăresc

La genul masculin și neutru singular, la substantive (care au de obicei articol enclitic) se adaugă *-la*, de ex. *A nu papiru-la unu*. 'Și nu hârtia aia una.', *Mulju-la, pisaku-la să să skoată*. 'Noroiul ăla, nisipul ăla să se scoată.'

La pluralul substantivelor de genul masculin am identificat forma *eja*, care în exemplul nostru nu constituie o unitate accentuală cu substantivul: *kăldărași d-eja* 'căldărași d-ăia'.

La substantivele feminine la singular am înregistrat *-e* postpus și *-aja*, care alcătuiesc o unitate accentuală cu substantivul, de ex.: *Aș vrea apa-aja* 'Aș vrea apa aia', *koleginica a mja-e* 'A mea prietenă', precum și exemple de realizare ca niște cuvinte separate *plătěsk strujă aja* 'plătesc curentul ăla'.

La pluralul substantivelor de genul feminin și neutru au fost identificate formele *-elje* și *elă*, de ex: *N-avěm uvjeturlje-elje*. 'Nu avem condițiile alea.', *pîna nu se făcěa papirilje-elă* 'până nu se făcea hârtiile alea', *înkó să face drumurⁱ, cestelje-elje* 'aici se fac drumuri, șoselele alea'.

6. Vocativul

Deși vocativul (V) este un caz non-sintactic în română, reprezintă totuși o parte a flexiunii nominale, de aceea prezentăm modurile în care poate fi exprimat în graiurile băieșilor.

6.1. Graiul ardelean

În graiul ardelean V se exprimă fie printr-o formă identică cu nominativul (N), fie prin desinențe speciale. Pe lângă corpusul nostru, pentru anumite exemple am folosit catehismul pentru copii *Pă kalje Dimizouluj*.

La substantivele de genul masculin la singular am înregistrat o desinență aparte pentru V, *-lje*: *A še ci gîndešć bājašulje, zîši cîgankă dă pă jel*. 'Și la ce te gândești, bărbate (omule), îi zice soția.' Totuși, în majoritatea cazurilor analizate, V este identic cu N cu articol hotărât: *Să gîndešći, omu*. 'Gândește-te, omule (ne-romule).', *Andalu mnjov* 'Îngerul meu'. La genul masculin plural, întâlnim desinența *-lor* pentru V: *Kupilor, mărženj pă kārbojă!* 'Copiilor, mergem după cartofi!', fiind înregistrată și forma identică cu N: *Fraci mej, fijenj fāloš!* 'Frații mei, să fim bucuroși!'

În cazul substantivelor de genul feminin la singular nu am înregistrat nicio formă specială pentru V, ci forme identice cu N cu articol hotărât: *Fata-me, zik* 'Fata mea, zic' sau N fără articol (la substantivele proprii): *Fij sănătōsă, Marijă* 'Bucură-te [salut] Marie'. La plural am notat un exemplu de folosire a desinenței *-lor* pentru V: *féilor, nu vă merită* 'fetelor, nu vă măritați!'

6.2. Graiul muntean din Baranja

În corpusul nostru apar câteva forme aparte de desinențe pentru V la substantivele masculine și feminine. Pe lângă corpus, pentru identificarea V în graiul muntean din Baranja am utilizat CD-ul muzical *Romski život*.

Pentru masculin singular am identificat următoarele forme care se formează cu desinența *-(u)le*: *Să fiješ sănătōs, zîce, omule!* 'Fii sănătōs, omule!', *Omule, cîganule, nu ti mînija* 'Omule, romule, nu te supăra', iar în afară de această formă am înregistrat și desinența *-e*: *Ej dōmnje dōmnje*¹⁰ 'Ei Doamne, Doamne'. La plural a fost înregistrată forma care este identică N plural cu articol hotărât: *Ej cîgani mej, ej fraci mej* 'Ei, oamenii (romii) mei, ei, frații mei!'

La genul feminin singular am constatat utilizarea formei care este identică cu N cu articol hotărât: *ic cije nu pot să spun, fata mea* 'nu pot să-ți spun, fata mea', înregistrând și forma cu desinența *-o*: *Lumeo, asta-j a vostru problem*. 'Lume, asta e problema voastră.'

La plural am înregistrat folosirea desinenței *-lor* pentru V la feminin: *Māmik nu-m fāljaše fetelor* 'Nimic nu-mi lipsește, fetelor', precum și la masculin: *Kupilor, kind vinic akasă din Zagreb?* 'Copiilor, când vă întoarceți de la Zagreb?'

6.3. Graiul muntean ludăresc

Dat fiind că în general frecvența V este redusă, în corpus nu a fost înregistrat, ci am obținut prin întrebare directă forma *omulē*, observând astfel desinența *-lē* pentru singular masculin.

Doar de câteva ori am înregistrat desinența *-lor* la V la substantivele masculine și feminine la plural, la fel ca în româna standard și în celelalte două graiuri: *Kupilor, nu lac kîrcile!* 'Copiilor, nu luați cărțile!', *Featilor, maj*

¹⁰ Exemplul este luat de pe CD-ul menționat, iar pentru graiul muntean din Baranja forma neașteptată a sunetului *o* apare datorită faptului că vorbitoarea este interdialectală (ardelean și muntean din Baranja)

dacⁱ înkó, ajd înkó! 'Fetelor, veniți aici, hai aici!'. În afară de cele menționate, prin întrebarea adresată informatorilor am observat că pentru V se pot folosi și forme identice cu N articulat (de ex. *cigani* 'romii', *fata* 'fata').

SURSE

- Pintarić, N. (ed.), 2005, *Pă kalje Dimizouluj - kenvija dă ănvăcală dă Dimizou = Na Božjem putu - moj mali vjeronauk*. Zagreb, Glas Koncila.
- Nadica Balog & orkestar Romska duša, 2008, *Romski život*, Hit Records, (CD cu muzică romă băiașă).

BIBLIOGRAFIE

- Calotă, I., 1995, *Rudarii din Oltenia : Studiu de dialectologie și de geografie lingvistică românească*, Craiova, Editura Sibila.
- Caragiu Marioțeanu, M. et al., 1977, *Dialectologie română*, București, Editura didactică și pedagogică.
- Guțu Romalo, V. (ed.), 2005, *Gramatica limbii române I : Cuvântul*, București, Editura Academiei Române
- Hrvatić, N., 2000, „Povijesno-socijalna obilježja Roma u Hrvatskoj”, *Društvena istraživanja*, Vol.9 No.2-3 (46-47), p. 251-266.
- Kovačec, A., 1998, *Istrorunjsko-hrvatski rječnik s gramatikom i tekstovima*, Pula, ZUM.
- Orsós, A., 2002, *Beás nyelvkönyv*, Kaposvár, CSVN Tanítóképző Főiskola.
- Radosavljević, P., 2010, *Jezik Roma Bajaša na teritoriju Republike Hrvatske*. Teză de doctorat, Universitatea din Zagreb - Facultatea de Științe Umaniste și Sociale.
- Radosavljević, P., 2012, „Particularități ale structurii fonologice și morfologice în graiurile băieșilor din Croația”, *Philologica Jassyensia*, An VIII, Nr. 2 (16), p. 247-258.
- Rusu, G., 1983. *Structura fonologică a graiurilor dacoromâne*. București, Editura științifică și enciclopedică.
- Rusu, V. (coord.), 1984, *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Scrisul românesc.
- Sala, M., 1997, *Limbi în contact*, București, Editura Enciclopedică.
- Saramandu, N., 1997, „Cercetări dialectale la un grup necunoscut de vorbitori ai românei : Băiașii din nordul Croației”, *Fonetica și dialectologie*, XVI, p. 97-130.
- Sikimić, B. (ed.), 2005, *Banjaši na Balkanu : Identitet etničke zajednice*, Beograd, SANU - Balkanološki institut.
- Sikimić, B. (ed.), 2008, *The Romance Balkans*, Beograd, SANU - Balkanološki institut.

Petar RADOSAVLJEVIĆ
Universitatea din Zagreb